

Univ. prof. dr. Andrej Gosar, Ljubljana:

Nový společenský řád

Nov. družabni red.

Vedomí o potřebě a nutnosti "Nového společenského řádu" je v našich dnech jistě jednou z nejaktuálnějších sil, které otrásají moderním světem. Touto myšlenkou resp. touto otázkou se obírají vynikající hlavy mezi soudobými filozofy, moralisty, sociology, národnými hospodáři a politiky. Dle stanoviska, které k této otázce zaujímají, dle cílů a požadavků, které mají na zřeteli, jsou také široké vrstvy lidské rozděleny do rozličných vzájemně protichudných skupin, proddů a stran. Krátce, reforma společnosti přestala oním ústředním bodem, kolem něhož se točí velická část vnitřního, především však většího života lidí.

Pro nás katolíky má otázka reformy soudobé společnosti tím vážnější význam. Dnes totiž nejde jen o to, co učiniti, aby se mnohé postavení pracujícího množství zlepšilo, aby mohli všichni lidé alespoň za cenu lidsky žít. Po pravdě jde mnohem více; jde takřka o osud moderního lidství, o osud moderní společnosti. Neboť dle toho, jak vyřešíme sociální otázku naší doby bude v největší míře odvislé také to, zda-li se lidská společnost přivine plně ku křesťanství a najde tak jedinou cestu k pravému štěstí a spokojenosti, anebo se stále více bude nořiti do bezbožnictví a pohlouzení zvířecího života a tělesně a duchovně propadne. Jediným slovem, dnešnímu modernímu světu zbyvá vlastně jediná volba: Buď ukážeme my, katolíci, onu skutečně pravou cestu, která za veškerých poměrů vede k spravedlivému a spokojenému společenskému řádu, anebo se lidské množství odvrátí pryč od Cirkve a sejde se v komunistickém tábore.

Samosebou se rozumí, že by bylo beznadějně, jestliže bych chtěl v krátké přednášce nastíniti celiství systém nového, nejpodstatnějším potřebám a požadavkům pravému obecnému blahu, vyhovujícího sociálního řádu. Tím méně je možné, abych v jedné a téže přednášce ukázal aspoň na nejdůležitější problémy, které jsou s tím spojené a cesty, které vedou k jejich řešení. Pro všechno to by byla zapotřebí dlouhá řada obsáhlých a důkladných pojednání systematicky probíraných z jednotného společného hlediska. Tu se musíme omeziti jenom na některé základní skutky a poznání, které při všem svém hledání nových, spravedlivějších a všestranně uspokojujících forem lidského soužití nesmíme nikdy přehlédnouti a je opomenouti naopak, o ně se musíme stále opírat a jimi se řídit.

Nechť připomenu ještě to, že ve své přednášce nepovím nic nového, lépe řečeno nic takového, co bych nebyl již kdy předtím napsal. Především základní myšlenky, jež choi v této přednášce rozvíneti a je zvlášt zdůraznití jsou převzaty z mého hlavního díla "Za nov. družabni red." / druhý svazek, str. 576 - 986, vyd. 1933-1935/.

Mluvíme-li o "novém sociálním řádu" musíme se nejdříve otázati co onen výraz má znamenati, o co ve skutečnosti jde. Zda má býti onen "nový" společenský řád opravdu úplně nový, to jest podstatně jiný od nynějšího, či snad jde tu jen o hlouběji sahající reformu lidského soužití na jeho dosavadní základech a osnovách?

Jestliže chceme na tuto otázku odpovědět musíme se nejdříve poohlédnouti po tom, které jsou hlavní, podstatné základy dnešního společenského řádu.

Především platí, že dnešní společnost spočívá na demokratických zásadách osobní svobody a rovnoprávnosti všech lidí bez rozdílu

ohlaví a řada. To je sociologický podklad dnešní společnosti.

Je jasné, že tato pravidla platí jen v určitých mezích především politickém okruhu, na kolik jde totiž o základní občanská práva a povinnosti. Také nesmíme přehlédnouti to, že se pravá svoboda a skutečná rovnoprávnost všech lidí vůbec nedají dobře vměstnati v jednu.

To by bylo možné jen tehdy, jestliže by všichni lidé byli opravdu stejní, jestliže by měli stejné tělesné, rozumové a zvláště pak stejné morální vlastnosti a schopnosti. Ve skutečnosti toho však nikde není. Opačně, čím více se lidé individuálně rozvíjejí a postupují, tím větší jsou rozdíly mezi nimi. Proto je v moderní společnosti prakticky jen málo skutečné svobody a ještě méně opravdové rovnoprávnosti.

V hospodářském pohledu, v hospodářském životě se zmíněné sociální principy jeví v poněkud jiné formě, totiž jako svoboda ve výběru práce a spotřeby a dále jako právo k soukromému vlastnictví. Jinými slovy povědění, v hospodářském pohledu je dnešní společnost založena na zásadním uznání, že si smí každý člověk - rozumí se opět jen v určených mezích - svobodně vybírat práci a povolání, že si smí svobodně upravovat svoji spotřebu, že jest, že může svými peněžními prostředky svobodně nakládati za co chce a konečně, že může svobodně získávati libovolný majetek a s ním nakládati, jak sám chce.

To jsou reální základy dnešní moderní společnosti se stanoviska sociologického, zvláště však politického a hospodářského. Na těchto základech dnešní sociální řád stojí a s nimi nutně též padá. Tážeme se jen, zda-li je pro kýženou organizaci společnosti vůbec možná ještě nějaká jiná osnova, či snad nejsou nynější společenské základy právě díle své podstaty tak přirozené a nutné, že bychom je nemohli v žádném případě alespoň v zásadě ani odchýliti ani zavrhnouti.

Odpověď na tuto otázku je zřejmá. Zaprvé jsou právě naznačené výsady zrovna ty, pro něž se lidé poměrně ještě nedávno, za veliké francouzské revoluce a v době po ní, na barikádách bořili a pro ně umírali. Proto nijak není myslitelné, že by se lidé chtěli těchto výsad jen tak vzdáti, nebo že by se dobře pocítovali, byli by spokojeni jestliže by je znovu ztratili. Zadruhé - to je hlavní - nesmíme přehlédnouti, že by úplné odstranění těchto výsad znamenalo nejkranější kolektivism nebo komunism z jeho nejkřutějšími následky, jaké jsou: donucovaná práce, závazná společná strava, úřední přidělování obleků, bytů atd.

Takové přísně kolektivistické upravení společnosti s bezprostředním přidělováním všelijakých příslušenství každému jednotlivci zvláště by bylo právě dnes, kdy jsme v tak veliké míře vázáni na výroky nejrozličnějších velkoprůmyslů prakticky nemožné. Úplný kolektivismus je však proveditelný jen v malém okruhu, vyloučeno však je, aby jej mohl někdo opravdu dobře a pro trvalé uspokojení organizovati v rámci velikých národních hospodářství od nichž jsme dnes tak odvislí, že bychom mimo ně nemohli vůbec žít. To je theoreticky tak jasné, že toho není sice třeba ještě dokazovati, vždyť vrchol toho nám tak živě dokládá ruský příklad.

Tak te y nezbyvá nám v tom ohledu nic jiného, než abychom hledali správné řešení někde ve středu mezi úplně nezávadnou svobodou ve všech uvedených vztazích a mezi právě tak úplným zavržením všech výsad.

Je ovšem možné nesčíslně rozličných stupňů a variací, které se buď více či méně přibližují jedné anebo druhé krajnosti. To znamená, že je též takové společenské reformě, která by se ve svém začátku odvolávala k základům dnešní společnosti, otevřena cesta do krajního, prakticky ještě možného omezení vzpomenutých výsad. Náš úkol spočívá jen v tom, abychom vyhledali onu míru svobody a jejích omezení, která by nejvíce vyhovovala skutečným potřebám a požadavkům obecného dobra.

Poněkud konkrétněji bychom to mohli říci takto:

Zvláště důležitá jest otázka kolektivisace úvěru. Úvěr je v moderním hospodářství jako "krev, z níž všechno hospodářství jest život", a ti, kteří "hospodaří nad půjčkou a úvěrem.....mají - jak praví Pius XI.- ve svých rukách takřka duši hospodářství, takže proti jejich vůli nikdo ani dýchat nemůže." /Quadr.an.str.107./ že jest třeba tuto hospodářskou dikataturu velkokapitalismu resp. jeho vlastníků znemožniti a zničiti, to myslím není třeba ještě dokazovati. Bez toho by bylo všechno mlavení o opravdovém pospoledenštění hospodářství a s tím také o novém společenském řádu ničím.

Je ovšem těžko říci, jak upravit takovou organizaci úvěru, která by nynější hospodářskou dikaturu soukromých velkokapitalistů opravdově znemožnila, na druhé straně pak, aby byla vzor vši vázanosti dostatečně pružná a opravdu hospodářská. To je opět problém, který nutí se vši rozhodností, abychom je uspokojivě vyřešili jinak by zůstalo všechno snažení o opravdu vydatné zlepšení nynějších hospodářských a společenských poměrů bezvýsledné.

Vedle uvedených dvou hlavních otázek se nám v této spojitosti objevuje ještě celá řada rozličných drobnějších avšak důležitých a zajímavých sociálně-hospodářských problémů. Takové otázky jsou především o přiměřeném uspořádání a omezení pozemkového velkostatku, zvláště o agrární reformě a o omezování nově nastávajících velkostatků, dále otázka velikých kapitalistických soustav, kartelů, koncernů, trustů, atd., zvláště opět problém anonymního kapitálu a otázka veřejnosti v hospodářství vůbec, otázka o zvláštní ochraně zapůjčeného kapitálu resp. o zostření odpovědnosti za něj atd.

Konečně nesmíme přehlédnouti, že bude musit společnost, především stát také ještě po úspěšném provedení všech těchto reforem ještě stále velmi intensivně zasahovati do hospodářského života a jeho sociálních vztahů. Obzvláště pak plctí, že budou tak zvané pracující masy zvláště pak dělnictvo po všem tom potřebovati intensivní společenskou podporu a ochranu. Jinak by se tento skutečně organický a všeobecný vztah mezi rozličnými stavy a vrstvami ve společnosti bez něhož nemůže býti řeči o skutečném obecném blahu co nejrychleji porušil a opět by převládali hospodářsky a politicky nejmocnější skupiny a vykořisťovali by znovu pracující masy pro své sobecké záležitosti.

Krátce, ať bude společenský ^{řád} takový či jiný, v každém případě zůstanou všechny tyto problémy zvláštní společenské ochrany dělnictva a jiných pracujících stavů, s nimiž se setkáváme všude v moderním kapitalistickém hospodářském a sociálním řádu. by zůstaly. Všechny úkoly moderního sociálního zákonodárství a správy obsahující nejrozmanitější problémy dělnické, živnostenské, rolnické ochrany, sociálního pojištění atd., zůstanou též v novém společenském řádu právě tak nutnými a důležitými jako jsou již dnes. Také to jest theoreticky veskrze jasné a potvrzuje nám to praktický příklad ruského bolševismu.

Vedle uvedených ujištění musíme skutečně zvláště klásti důraz na to, že celý společenský život v rámci jednotlivého národa a státu tvoří zvláštní zaokrouhlený celek, který se nedá rozdělití do více oddělených, ve skrze samostatných odborů. Proto je každý pokus, řešiti jednotlivé důležitější společensko-hospodářské a sociální otázky samy pro sebe, bez ohledu na všechny ostatní hospodářské, politický, sociální a také kulturní život, nutně nebezpečný a škodlivý. Právě v tom do nynějška většina států se nejosudověji prohřešila, poněvadž se nestarala, aby všechna její hospodářská, sociální a také kulturní politika byla opravdu jednotná a účelná. Všechnu příliš urovnávali dle okamžiků, nezřídka kdy úplně náhodných potřeb a tužeb jednotlivých interesovaných skupin, stavů a politických stran, zříd-

ka kdy ji odvozovali z jednotných národních a státních zvláště pak z jednotných národně hospodářských sociálních stavů, potřeb a požadavků.

Ovšem taková, veskrze jednotná a účelná národně-hospodářská a sociální politika je možná jedině na podkladu právě tak jednotného a účelně upraveného národno-hospodářského a sociálního programu nebo náčrtu.

To platí již ve vzájemném poměru rozličných národních hospodářstvích /mezinárodní obchodní úmluvy/, ještě více však ve vnitřním rozvoji každého národního hospodářství zvláště. Jenom tímto způsobem se snadno ochráníme příliš jednostranného vývoje ať již v průmyslovém, nebo pozemkovém směru a dosáhneme, že všechen hospodářský život v rámci státu se zcelí v organickou jednotu jaká nejlépe vyhovuje potřebám a požadavkům obecního dobra. Jedním slovem: jenom intenzivní národohospodářskou a sociální úpravou opřenou o jednotný, celé národní resp. státní společensky obsahující, kulturní, hospodářský, sociální a politický program je možná cele organická představa celého národního hospodářství, jen tímto způsobem se dá vytvořiti a uskutečniti právě národní hospodářství.

Vše to je tím důležitější, protože v oboru národního hospodářství připadá také péče o hmotné prostředky, jež potřebujeme pro rozličné "nehospodářské" na př. kulturní, čistě politické, řečneme branné a zvláště ještě pro všeliké jiné výrazně sociální účely. Je totiž zřejmé, že se můžeme o všechny ty cíle jen tehdy v pravém vztahu starati máme-li úplný přehled nejrozličnějších takových a podobných úkolů a problémů dle jejich obsahu a jejich důležitosti.

Nakolik jde o tak zv. sociální politiku v užším smyslu, chci říci nakolik jde o zvláštní společenskou ochranu dělnictva a ostatních pracujících stavů vše to musíme ještě zvláště zdůrazniti. Každá sociální politika je totiž úzce navázaná na hospodářské podmínky a poměry. Sociální politika, která by se na to neohlížela, ale naopak by se snažila zajistiti dělnictvu nebo kterémukoliv pracujícímu dělnému stavu různé výhody nehledě na hospodářské možnosti, taková by v krátkém čase se dožila nutné zkázy a jejich chráněnci by utrpěli v celku více škody, než by měli od ní užítku. Příkladů pro to nám v dějinách moderní sociální politiky nechybí. Proto se dobrá a úspěšná sociální politika nemůže a nesmí nikdy odloučiti od národohospodářské politiky naopak, musí se o ni těsně opíratí.

To je také veskrze přirozené. Národohospodářská a sociální politika nejsou totiž dvě úplně rozličné politiky. Právě naopak. Každá národohospodářská politika je současně též sociální, na př. nakolik umožňuje lidem práci a výdělek, nebo jim zlevňuje různé životní potřeby atd. Platí také obráceně: Každá sociální politika je současně též národohospodářská, řečneme na kolik zvětšuje kupní možnost dělného množství, na kolik zatěžuje hospodářství rozličnými daněmi k rozličným sociálním účelům atd.

Potřeba jednotného a účelného národohospodářského a sociálního plánu je konečně odůvodněna též tou skutečností, že právě v národním hospodářství jde velmi často o jednání, která svými následky sahají velmi daleko do budoucnosti. Ve skutečnosti národní hospodářství není jen záležitostí jedné generace, avšak má mnohdy velmi daleko sahající následky ještě pro pokolení pozdější. Nejlépe se to vidí, když jde o podniky a zařízení, s nimiž jsou spojené veliké investice /na př. stavba velikých železnic/, které se mohou uměřovati teprve v další době. V každém takovém případě jest nutně zapotřebí uvážiti na další budoucnost zvláště to, zda pokolení budoucí unesou ještě ta břemena, která jim chceme již dnes naložiti.

Vše to jasně a nepochybně svědčí, že po všech stranách spravedlivých a uspokojujících, aspon nejdůležitějším požadavkům právěho

obecného obra vyhovující, společenský řád je možný jen v rámci a formě organicky spravovaného národního hospodářství. Takové národní hospodářství se dá uskutečnit jen na podkladě jednotného a účelného národohospodářského a sociálního programu a dle něho intenzivně spořádané národohospodářské a sociální politiky.

Z uvedených základních prvků zabezpečení, jež bychom nesměli při rozpravě o novém sociálním řádu nikdy přehlédnouti, snadno poznáme, již několik charakteristických myšlenek, které se zdají dostatečně důležitými, abych se o nich zvláště zmínil a je zdůraznil.

Pivá taková myšlenka je, že nový společenský řád je možný jedině jako následek a výsledek dlouhotrvajícího účelně spořádaného, hospodářského a sociálního vývoje. Nové společenské poměry, nový společenský řád nemůže nastati takřka přes noc, řekněme po zdařilé sociální revoluci. Revoluce, která je svou podstatou stále jenom politická, to jest, při níž jde především jen o území, acoit snadno odstraní překážky žádoucího sociálního vývoje, avšak vytvořiti jej nemůže. I po zdařilé revoluci se vytváření nového, lepšího sociálního řádu teprve začne, a nejvíc závisí na tomto vývoji.

Otázka sociální evoluce a revoluce, již mnozí neprávem připisovali rozhodující důležitost, nemáte tedy uskutečněním nového sociálního řádu vůbec podstatného významu. Všechno závisí na vývoji, který je v každém případě podstatně potřebný a nevyhnutelný. Revoluce je jen povšechný důkaz nepatrné resp. předčasné evoluce, předčasného vývoje. Vše to nám opět pěkně potvrzuje bolševický příklad.

Z tohoto realistického, dynamického chápání společnosti a sociálního vývoje vyplývá, že také v novém společenském řádu, i když bude tak vzorný, zůstanou ještě různorodá sociální tření, a dále vyplývá, že se bude také v nové společnosti odehrávat ustavičně jakýsi sociální boj.

Idea a účinek takového sociálního boje nejsou rušivé, právě naopak jsou sociálně tvořivé, a proto potřebné a užitečné. Ade jedině o to, aby se tento vzájemný zápas a tento sociální boj nedál ze zásadně nepřátelského, třídního ducha, avšak aby to byl jen boj za spravedlnost, boj, který nekončí z diktatury jednoho stavu nad druhým, naopak vede ke kompromisní dohodě.

Dle všeho toho se rozumí, že nový společenský řád nebude dle všeho jednotejný v tom smyslu, že by byl všechen hospodářský, sociální, politický a kulturní život v něm všude stejný a jednotný, spíše naopak by byl právě opačně velmi složitý /komplikovaný a malebný/. Také tento nový sociální řád by se ustavičně vyvíjel a přeměňoval, jak by jeho běh vyrovnávali různé společenské síly a skupiny.

Právě proto - a to je poslední myšlenka, kterou ochci zvláště zdůrazniti - problém nového společenského řádu není jen problémem dobrého a účelného sociálního náčrtu, avšak je zároveň v největší míře i problémem vůle a organizace všech nuzných a užitečných stavů a vrstev společenských, zvláště všech těch, které jsou takřka celým svým životem a bytím včleněni do soustav moderního hospodářského života a jeho měnového systému. Největší význam spočívá v tom, jakého sociálního ducha a jakého smýšlení jsou lidé z těchto vrstev. Čím více budou totiž povolni obětovati své rozumové a morální síly společným sociálním cílům a úkolům, tím více budou mít vlivu na sociální vývoj, tím více se přiblížíme novému, spravedlivějšímu a všestranně více uspokojujícímu sociálnímu řádu.

To platí jak povšechně, tak i jednotlivě na kolik jde o to, aby se nový společenský řád ztotožňoval křesťanskými sociálními právidly, s křesťanskou představou o společnosti a sociálním životě.

Eké v tomto vztahu platí, že bude nový společenský řád vyhovovati našim ideálům a požadavkům stále jen natolik ; nakolik se dovedeme uplatniti v každém společenském vývoji ideově i prakticky, nakolik mu budeme uměti vtisknouti pečeť křesťanských ideí a praktického křesťanského života a práce.

Ze Slovinštiny přeložil,
JUC. Josef Hodan.

I. Moderní sociální otázka má pro nás katolíky zvláštní význam. Nam ne-
může jíti jen o to, jak zlepšiti hmotné a sociální postavení pracu-
jícího množství/lidstva, pro nás musí býti důležité ano nejdůležitější,
jak získati lidi k pravému křesťanskému životu.

Proto při řešení moderní sociální otázky musíme se snažiti
býti zvláště iniciativní a agilní, tak abychom vtiskli společenskému
vývoji opravdu křesťanský znak.

II. Po nynějška jsme my katolíci v tomto ohledu velmi zhře-
šili. Nepatrně jsme dovedli správně upotřebovati a uplatňovati zdravé
křesťanské zásady života, na něž se tak rádi odvoláváme. Také nakolik
jsme se opravdověji chápali moderní sociální otázky, srovnávali jsme
ji většinu jen z filosofického a morálního hlediska, zanedbávali jsme
její hospodářskou a sociální stránku.

Tak my katolíci dnes nemáme prakticky opravdu systematického
praktického sociálního programu. Vzhledem k tomu, jsme velmi často
přicházeli k marxistům na půjčku, v novějším čase pak se rádi přivine-
me k ideám, které vzpomínají fašistickou myšlenkovost.

Všechno to je nejen nepotřebné, ale i smutné. Křesťanství
nám nikde nepřekáží, abychom nemohli vytvářeti veskrze reální a sou-
časné i radikální sociální program. Co je opravdu dobrého a provedi-
telného se vždy srovnává s křesťanskými ideami; protiví se jim jenom
nereální a škodlivý radikalismus.

III. Jedním z prvních a nejdůležitějších našich úkolů jest
tedy, abychom vytvářeli celistvý sociální názor a systém, kterýž by
na každé řádce vyhovoval životním názorům křesťanským, na druhé straně
pak, aby v plné míře také odpovídal požadavkům a zákonům moderní-
ho sociálního, společenského a zvláště pak hospodářského života.

Na tomto poli čekají mladou inteligenci katolickou, zvláště
pak akademickou velké úkoly. Nemyslím, že by měli začítí skoro ko-
vati sociální plány a programy, avšak nejdříve se musí učiti rozpo-
znávat a studovat různé sociálně-hospodářské a politické problémy
a potom teprve se musíme o ně prakticky zajímat. V takovýchto řečích
je totiž holá theorie bez poznání skutečného praktického života na-
mnohem neplodná, praktická práce bez základního odborného poznání
vede tu jenom k diletantismu a demagogii.

IV. Zvláště také je potřebné, abychom se prohloubili v otáz-
ce, jak je třeba potřebné reformy připravití a je prakticky uplatni-
ti. Nestačí, že máme veskrze soudobý, praktický sociální program,
musíme také i poznati cesty, které vedou k jeho uskutečnění.
Také na tomto poli čeká naši mladou inteligenci velmi theoretického,
především sociologického studia a ovšem též praktické organizační
práce.